

- структурний метод, який забезпечує дослідження морфемної структури власних назв, виокремлення структурних типів ергонімів.

Отже, ми докладно репрезентували методику проведення дослідження ергонімної лексики. Ергоніми є невід'ємними компонентами онімної системи, що засвідчує наявність спільних ознак із власними назвами. Дослідження ергоніміконів виконане у руслі когнітивної ономастики, пріоритетним завданням якої є вивчення відображення власних назв у ментальній свідомості носіїв певної мови. Ми довели, що у дослідженні ергонімів діалектично поєднуються підходи та методи традиційної ономастики та новітнього когнітивного напрямку, який стосується дослідження всіх аспектів ментального буття онімів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Белей О. О. Сучасна українська ергонімія (на матеріалі назв підприємств Закарпатської обл.): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Львів, 2000. 17 с.
2. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Словник української ономастичної термінології. Харків : Ранок-НТ, 2012. 256 с.
3. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2010. 844 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник для студ. філол. спец. вищих навч. закл., аспірантів і викладачів. Полтава : Довкілля, 2008. 712 с.
5. Торчинський М. М. Структура, типологія і функціонування онімної лексики української мови : дис. докт. філол. наук: 10.02.01, Київ, 2010.

ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД НОМІНАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІЙ ГРУПІ НАЗВ СТРАВ І НАПОЇВ, ЯКІ ГОТУЮТЬСЯ НА ВЕЛИКДЕНЬ

(НА МАТЕРІАЛІ ЦЕНТРАЛЬНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРОК)

Марина Дегтярьова, здобувач ступеня вищої освіти бакалавра

Науковий керівник: І. В. Гороф'янюк, кандидат філологічних наук, доцент

**STUDY INTO NOMINATIVE PROCESSES IN LEXICAL-SEMANTICS
GROUP OF THE NAMES OF DISHES
AND DRINKS COOKED ON EASTER
(AT THE MATERIAL OF CENTRAL PODILLIA DIALECTS)**

Maryna Dehtiarova, bachelor`s student

Scientific supervisor: *Inna Horofianiuk, PhD in Philology, Associate Professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University*

***Анотація.** У статті здійснено комплексний аналіз традиційної кулінарної термінології подільської кухні. Простежено номінаційні процеси й встановлено мотивацію та етимологію більше 400 назв страв і напоїв, які готують на Великдень, засвідчених у говірках 17 населених пунктів Вінницької області.*

***Ключові слова:** номінація, мотивація, тематична група лексики, лексико-семантична група, назви страв та напоїв, номінативна одиниця, говірки Вінницької області.*

***Annotation.** In the article a complex analysis of traditional culinary terminology of Podillia cuisine is carried out. Nominative processes are observed and motivation and etymology of more than 400 names of dishes and drinks, cooked on Easter, certified in dialects of 17 localities in Vinnytsia region, are identified.*

***Keywords:** nomination, motivation, thematic group of vocabulary, lexical-semantic group, names of dishes and drinks, nominative unit, dialects of Vinnytsia region.*

Тематична група лексики на позначення назв їжі охоплює велику кількість номінативних одиниць, що вживаються на позначення назв страв та напоїв, які готуються як щодня, так і на різноманітні свята. Крізь кожен кулінарний термін

проходить історія його виникнення, становлення і розвитку, а також знаходять відображення певні звичаї, традиції та окремі особливості національної культури.

Назви продуктів харчування, страв і напоїв завжди були і сьогодні залишаються предметом історико-етнографічних і лінгвістичних досліджень. Аналізована група лексики вперше знайшла свій вияв в окремих розвідках середини XIX ст., однак у них засвідчено лише окремі найменування, що не містять детального пояснення. Широкий спектр назв їжі представлено в ґрунтовних наукових працях, які були написані в другій половині XIX ст., пізніше окремі проблеми, пов'язані з тематичною групою на позначення назв страв і напоїв, вивчали В. М. Русанівський – питання номінації назв їжі [Русанівський, 1983], В. В. Німчук – історію назв окремих продуктів харчування [Німчук, 1992], В. І. Невоїт – детальну характеристику кулінарної лексики [Невоїт, 1985], З. Г. Козирєва – історію номенів на позначення продуктів харчування [Козирєва, 2014 : 48-55] та багато інших.

Системний аналіз зазначеної лексичної групи з огляду на особливості її функціонування у східноподільських говірках здійснив О. П. Оскірко [Оскірко, 2019], який предметом своїх досліджень обрав структурну організацію лексики харчування, семантику лексем, способи та засоби номінації відповідних понять. Цінною в контексті вивчення аналізованого питання є також монографія Є. Д. Турчин [Турчин, 2012], у якій детально досліджено специфіку варіативності назв страв і напоїв, які побутують на Східному Поліссі, на основі проведених паралелей із суміжними говорами. Особливості виникнення і функціонування понять з тематичної групи лексики на позначення назв страв і напоїв простежувала Л. М. Борис [Борис, 2015], яка зосередила увагу на дослідженні теоретичних та методологічних засад формування кулінарної термінології в буковинських говірках.

Кожна із вище зазначених розвідок відіграє важливу роль в історії вивчення тематичної групи лексики на позначення назв їжі в українській мові.

Сьогодні кількість наукових праць постійно збільшується з огляду на появу нових предметів для здійснення аналізу.

Тематична група лексики на позначення назв страв і напоїв становить фундаментальний пласт для виникнення інших лексичних груп. Водночас вона охоплює ряд лексико-семантичних груп, що формуються відповідно до свят і заходів, на які готують певну їжу.

Отож, метою нашої публікації є комплексне дослідження особливостей номінаційних процесів лексико-семантичної групи (далі – ЛСГ) назв страв і напоїв, які готують на Великдень, на матеріалі говірок Центрального Поділля.

Емпіричною базою послугував зібраний діалектний матеріал говірок 17 населених пунктів Вінницької обл.

Проведене дослідження дає підстави зробити висновок про те, що кожна назва з вище згаданої ЛСГ характеризується широтою свого смислового обсягу та має варіативну розгалуженість. Усі лексичні одиниці мають власні історію виникнення та функціонування на сучасному етапі. Саме тому виникає потреба в здійсненні аналізу номінаційних процесів, які дають можливість простежити акт найменування кожної назви та встановити зв'язки з поняттями реальної дійсності.

Наявність мотиваційних ознак назви є яскравим свідченням того факту, що внутрішня форма слова ще є прозорою та зрозумілою для пояснення кулінарних термінів, тоді ж як їх відсутність демонструє приналежність назви до праслов'янських чи індоєвропейських пластів мови або засвідчує процес запозичення її з іншої мови.

Методом суцільної вибірки народних назв їжі і напоїв у діалектних текстах із говірок 17 населених пунктів Вінницької області нам вдалося виокремити 76 номінативних одиниць, які вживаються на позначення страв та напоїв, їх різновидів, що готують на Великдень. Зазначена ЛСГ є широкою та багатогранною, оскільки поєднує різні лексичні групи з огляду на поняття, що лягають в основу приготування страв.

За допомогою квантитативного методу дослідження було визначено, що ~65% від усіх виділених одиниць є мотивованими, тоді ж як ~35% мають затемнену номінацію. Серед виділених мотивованих лексичних одиниць більшість є мономотивованими – 49 назв, полімотивованих назв виявлено 27.

Оскільки тематична група на позначення елементів подільської традиційної кухні відзначається різноманітністю та багатогранністю, нам вдалося виділити велику кількість принципів номінації страв та напоїв: 6 принципів серед мономотивованих та 4 групи поєднання принципів серед полімотивованих назв.

Серед номінативних одиниць, в основу яких покладено одне поняття, найбільш поширеним є принцип номінації – за основним інгредієнтом, що використовується для приготування страв та напоїв, його фіксуємо у 12 назвах (наприклад, *кро'уїанка*, *капуста*, *картон'л'аники*). З огляду на цей факт, ми можемо дійти висновку про те, що назви страв найчастіше наслідують найменування основних інгредієнтів, які використовуються для їх приготування.

Менш поширеними є такі мотиваційні ознаки, як начинка страви (*пир'іш'ки з ка'пустоїу*, *'торт з го'р'іхами*), способи приготування їжі (*зави'ванц'і*, *ва'реники*) та дії, назви яких лягли в основу творення термінів (*би'точки*, *пала'ниц'а*, *крашан'ки*), кожна налічує по 4 лексичні одиниці. Лише одна назва з аналізованих мотивована місцем приготування страви (*коўба'са до'машн'а*) та один кулінарний термін характеризується смаковими властивостями – *кис'і'л'.*

Серед назв, в основу яких покладено два поняття, найбільш активною є група слів, у яких поєднано принципи номінації за способом приготування та за основним інгредієнтом, що можна простежити в 17 лексичних одиницях (напр., *м'н'асо за'печене*, *'курка 'жаре'на*, *ка'пуста пе'чен'а*). Один кулінарний термін *жар'койе* поєднує дві мотиваційні ознаки: температуру подання та спосіб приготування страви.

Чотири лексичні одиниці мотивовані трьома ознаками: основний інгредієнт, температура подання страви та спосіб приготування (*холо'дец'*); основний інгредієнт, спосіб приготування та начинка страви (*кар'топл'а тушена з 'мн'асом, 'локишини за'печані з йа'йц'ами*).

Окрему категорію слів становлять номінативні одиниці, що мають затемнену номінацію. З-поміж них чимало номінативних одиниць, запозичених з інших мов. У говірках засвідчено прямі лексичні запозичення (*'шинка* – з німецької мови [ЕСУМ 6: 416-417], *'паска* – з грецької мови [ЕСУМ 4: 305], *ом'л'ет* – з французької мови [ЕСУМ 4: 187]). Крім того, також простежуємо опосередковані лексичні запозичення, напр., *'торт* – через посередництво німецької мови з італійської [ЕСУМ 5: 608]. Отже, серед мов, які є первинними джерелами виникнення назв, варто виділити тюркську, грецьку, романську, німецьку, французьку, польську, тюркську, італійську. Лексична одиниця *'хл'іб* має праслов'янське походження [ЕСУМ 6: 181]. Окремі зафіксовані номінативні одиниці не мають чітких етимологічних пояснень. Це стосується, наприклад, таких назв, як *буже'н'іна, 'бапка, на'л'існ'іки, биск'в'іт* та багато інших.

Виділення принципів номінації є одним із найпоширеніших способів простежити особливості найменувань кулінарних понять, визначити специфіку походження їх назв та зафіксувати лексичні запозичення.

Не менш цікавим і водночас актуальним способом з'ясувати особливості становлення назв є семантичні зрушення. Такі зміни залежать від дії мовних (внутрішньосистемних), мовленнєвих та позамовних чинників. Процес переосмислення відомих назв, розширення або ж звуження їх семантики відбувається завдяки появі нових номінативних одиниць. Найчастішим явищем є перехід «назва продукту → назва страви», що можна засвідчити в таких одиницях, як *ка'пуста* – *ка'пуста, кар'топл'а* – *кар'топл'а*.

Сьогодні одним із найвідоміших способів найменування назв страв та напоїв української традиційної кухні є складна описова конструкція. Поєднання слів різних частин мови дає змогу утворити зовсім іншу, нову назву, яку буде

використано для називання певної страви. Найпоширенішим явищем є поєднання іменника, що становить назву продукту або певної страви, та описового прикметника, який ілюструє додаткову характеристику, є носієм певної ознаки чи властивості. Наприклад, *мака'рона 'банка* – прикметник вказує на основний інгредієнт страви, *ка'пуста с'мажена* – прикметник свідчить про спосіб приготування страви та інші.

Не менш активним є спосіб утворення назви шляхом поєднання двох чи більше іменників прийменниковою конструкцією. Аналізована ЛСГ охоплює 12 номінативних одиниць, які утворені таким чином (*са'лати з 'овоч'іу, осе'ледець н'ід 'шубойу, 'торт з 'вишн'ами* та ін. Таким чином залежне прийменниково-іменникове сполучення може вказувати на наявність додаткового продукту у страві або ж надавати нову характеристику.

Вище зазначені способи творення назв страв і напоїв об'єднуються в одну складну описову конструкцію, що різнобічно характеризує страву та надає їй певних особливих рис або властивостей, напр., *кар'топл'а 'тушена з м'ясом*.

На основі проаналізованого матеріалу ми можемо дійти висновку про те, що існує велика кількість способів творення нових найменувань у тематичній групі лексики на позначення назв страв та напоїв. Саме завдяки різноманітним номінативним процесам система українських назв на позначення елементів традиційної кухні постійно розширюється та збагачується.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Борис Л. М. Динаміка тематичної групи лексики їжі та напоїв у буковинських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філолог. наук : 10.02.01 / Чернівецький націон. університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2015. 23 с.
2. Етимологічний словник української мови / За ред. О. С. Мельничука. В 7 т. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1989-2012.
3. Історія української мови : лексика і фразеологія / редкол. : В. М. Русанівський (відп. ред.), В. Л. Карпова, В. В. Німчук та інші. Київ : Наукова думка, 1983. 744 с.

4. Козирева З. Г. Українська когнітосфера «Їжа» як предмет лінгвістичного дослідження. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія «Філологія. Педагогіка. Психологія»*, 2014. Вип. 29. С. 48–55.
5. Невоїт В. І. До питання про системну організацію давньоруських назв їжі. *Мовознавство*, 1985. №3. С. 72–74.
6. Німчук В. В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови. Київ : Наукова думка, 1992. 412 с.
7. Оскирко О. П. Назви їжі та напоїв у східноподільських говірках : дисертація на здобуття наук. ступ. канд. філолог. наук : 10.02.01 – українська мова. Умань, 2018. 397 с.
8. Турчин Є. Д. Назви їжі на Східному Поліссі. Львів : Українська академія друкарства, 2012. 347 с.

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ТВОРІ ЛІНИ КОСТЕНКО «МАРУСЯ ЧУРАЙ»

Ірина Заїка, здобувач ступеня вищої освіти бакалавра

Науковий керівник: Н. Ю. Родюк, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

LINGUISTIC AND STYLISTIC FEATURES OF PHRASEOLOGY IN LINA KOSTENKO'S WORK «MARUSYA CHURAI»

Iryna Zaika, bachelor's student

Scientific supervisor: Nataliia Rodiuk, PhD in Philology, Associate Professor

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

***Анотація.** У статті досліджено мовностилістичні особливості фразеологізмів, їхнє функціонування у творі «Маруся Чурай». Виокремлено різні підходи та класифікації, сформульовано власне визначення терміна «фразеологічна одиниця».*

***Ключові слова:** фразеологізм, класифікація, термін, функціонування, мовностилістичний.*